

Památník protifašistického odboje v Kobylisích

PETR HEŘMAN

Současná památková péče v socialistických státech prochází velice složitým vývojem. Stále více se uplatňují mezioborové aspekty, které jsou pro její kvalifikované provádění čím dále tím více rozhodující. V souvislosti s upřesňováním vymezení zájmů státní památkové péče se zcela zákonitě nejen rozšiřuje jejich rozsah, ale zároveň se prohlubuje. V mnoha oblastech však také dochází i k určitému překrývání s příbuznými disciplínami. Je to nejen ochrana přírody, ale také životní prostředí, urbanismus a podobně. Na druhé straně se soustřeďuje zájem památkové péče nejen na dochované hmotné artefakty, ale i na zachycení určitých historických dějů, které jsou pro vývoj společnosti mimořádně významné. Památná se tak stávají místa či stavby, které byly často pouze nahodilým dějištěm těchto událostí. Sama jejich ochrana je někdy dosti iluzorní, zejména pokud jde o objekty s krátkodobou životností. Navíc mají většinou jen velice limitovanou schopnost samy vypovídat o historické události, která se k nim vztahuje. Proto jsou na těchto místech budovány památníky. Tento způsob zaznamenání významných historických událostí je ostatně velice starý a sahá až do samých počátků lidských dějin.

Dnešní socialistická památková péče klade oprávněně zvláštní důraz na památky dělnického hnutí a boje proti fašismu, které jsou nejprůkaznějšími dokumenty bojů o dnešní společnost. Tyto památky však skoro vždy potřebují patřičnou prezentaci, která by vhodným způsobem vyjádřila jejich význam a tedy je přetvořila v současné výtvarné dílo.

V souladu s těmito tendencemi již byla realizována řada velice významných památníků, a to jak u nás, tak zejména v zahraničí, především v Sovětském svazu. Patří mezi ně např. památník vybudovaný ve Volgogradu. Na místě trosek města, které se hrdinně bránilo proti fašistické přesile a nakonec zlomilo síly agresora, byla realizována velická mohyla vyzdobená gigantickými plastikami. Jiným velice pozoruhodným památníkem je výtvarné dílo připomínající leningradskou blokádu. Dva železobetonové segmenty kruhu, které se ve svém vrcholu téměř dotýkají, vyjadřují velice výmluvným způsobem průlom z obklíčeného města.

Působivým památníkem je pomník vybudovaný na památku více než devíti set obětí upálených ve vápence v Nemecké na Slovensku. Dílo autorů Mariana Beluše, Eduarda Stančíka, Alexandra Bély a Kláry Patakyové vyjadřuje tuto historickou

událost výtvarným způsobem. Je to kompozice symbolického plamene a klečící bronzové sochy ženy.

V Čechách je známý zejména rozsáhlý areál lidického památníku. I zde není rozhodující dokumentární hodnota zachovaných fragmentů, ale působení výtvarných děl. Naproti tomu terežínský památník působí spíše v oblasti dokumentární, i když symbolický hřbitov, který byl před ním vybudován, má význam zvláště v oblasti ideového a výtvarného účinku.

Vezmeme-li v úvahu těchto několik příkladů, pak je zřejmé, že u památek na důležité historické děje má rovnocenný význam nejen dochování prostředí, ale především výtvarné umocnění události, která je takto dokumentována.

Při budování Památníku protifašistického odboje v Kobylisích se vycházelo z těchto postulátů. Bylo snahou nepatetickým způsobem vyjádřit nejen hrůzy utrpení těch, kteří zde byli popraveni, ale i sílu boje proti fašismu, nezdolnost těch, kteří tento boj dovedli k vítězství. Toto pojetí bylo základní myšlenkou tvůrců dnešního památníku, který byl dokončen v roce 1975 v místech bývalé Kobyliské střelnice.

Kobyliská střelnice byla vybudována v roce 1890 v místě tehdy značně vzdáleném od Prahy. Její prostora o délce 1100 m a celkovém obvodu 5 km byla rozdělena do pěti sektorů, z nichž každý měl svoji linii terčů a ochranné násypy. Byla stavěna pro výcvikové potřeby klasické pěchotní zbraně — pušky. Z provozních důvodů byla situována v příměstské krajině. Vedle odborného poslání, tj. střeleckého výcviku, plnila i funkce společenské, zvláště v letech 1900 až 1914. Areál střelnice byl obklopen líbeznou přírodní scénérií, kterou nám dodnes připomíná nedaleký Ďáblický les. V areálu střelnice byla později postavena i konírna a dokonce tu byly zřízeny budovy pro podávání občerstvení. Odehrával se tu společenský život důstojnických vrstev, byly tu provozovány jízdy na koních a společenské koncerty.

Po první světové válce přešla střelnice pod správu známého 28. pluku. Učily se zde ostré střelbě celé generace českých vojáků. Mimo to zde cvičily měšťanské sbory, národní střelecká jednota, Sokol a jiné sportovní organizace.

Německá okupační správa změnila výcvikovou střelnici v popraviště. Objekt bývalé konírny byl posledním vězením odsouzených. Odtud se přes střelecké stavy vstupovalo na popraviště. Je to malá travnatá plocha obehnaná ze tří stran vysokými umělými násypy. Před čelním valem stála řada kúlů, k nimž byli lidé přivazováni před provedením popravy. Území kolem střelnice bylo za války obehnáno drátem a přísně střeženo. V době stanného práva nesměli ěáblickí občané od 18 hodin večer do 6 hodin ráno opouštět své byty, ani otevírat okna. Při výkonu poprav byly spouštěny motory těžkých nákladních vozů a autobusů, které měly tlumit zvuk střelby. Mrtví pak byli v noci odváženi do krematorií.

První protifašističtí bojovníci tu umírali 30. září 1941, již třetí den po nástupu Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora. Byli mezi nimi redaktoři Rudého práva Jan Krejčí, Václav Křen a Vratislav Šantroch.

Po atentátu na Heydricha se pak konaly popravy na střelnici denně. Stanné soudy

Památník protifašistického odboje v Kobylisích — verše M. Floriana

vynesly na 1800 rozsudků smrti a mnoho dalších obětí bylo popraveno bez soudu. Mezi nimi byli funkcionáři Komunistické strany Československa a pokrokového hnutí mládeže: Miloš Krásný, Evžen Rosický, přední představitelé kultury: Vladislav Vančura, literární vědec Bedřich Václavek, univerzitní profesor Viktor Felber. Byli zde popraveni i přední představitelé veřejného života: primátor hlavního města Prahy dr. Klapka a předseda protektorátní vlády generál Eliáš.

Popravy na Kobyliské střelnici neskončily zrušením stanného práva, které bylo vyhlášeno v období tzv. heydrichiády. Čeští lidé tu byli vražděni dál, popravy se tu konaly pravidelně každou středu a pátek až do konce války. Byly tu popraveny i celé rodiny, např. šestičlenná rodina španělského interbrigadisty Oldřicha Vosmíka. 8. července 1943 zde byli popraveni čtyři čeští četníci, kteří spolupracovali s odbojem. Jejich okázalé popravy se muselo povinně zúčastnit sto padesát zástupců četnických stanic z celého tehdejšího protektorátu. Poslední vraždy se tu nacisté dopustili těsně před osvobozením Prahy — dne 7. května 1945.

Ihned po osvobození pražští občané pietně upravili místa poprav. Byl tu vztyčen veliký březový kříž s trnovou korunou, byl upraven terén střelnice, byly vybudovány nové cesty a záhony. Pro zachování autenticity místa byly ponechány popravní kůly.

Současně s provedením této úpravy však byla část střelnice dále užívána k cvikovým účelům. Již v padesátých letech se však ukázala jako technicky nevyhovující. Naposled se stala střelnice depoziturou Armádního filmu. Do poloviny roku 1968 byla pak spravována ještě velitelstvím vojenské posádky v Praze.

Hrůza posledních tragických událostí druhé světové války postupně odezněla ze života města, i když vzpomínka na ty, kteří obětovali své životy, je stále přítomná.

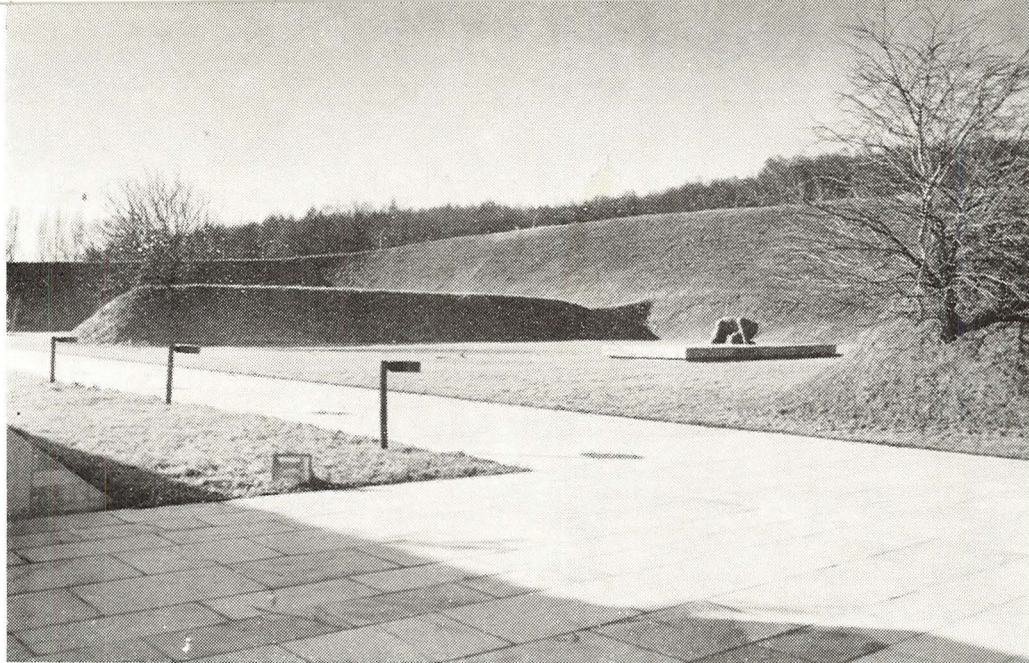
Po osvobození Rudou armádou v roce 1945 se otevřely nové perspektivy rozvoje naší společnosti. To, co bylo kdysi jen toužebným přáním, se stávalo přítomností. Někdejší nehygienické byty, kde se tísnily početné rodiny, jsou již dnes jen vzpomínkou na těžkou minulost. Místo nich vyrůstají kolem Prahy nová sídliště odpovídající všem soudobým parametrům. Tak se místa, kam kdysi chodili Pražané na nedělní výlety, stávají součástí města. Tento trend vývoje se také dostal do konfrontace s kdysi odlehlou oblastí kolem Kobyliské střelnice. Vzniklá situace, která byla jakýmsi mezníkem v historii této památky, vedla k zamyšlení nad tím, zda a jaký význam má pro současnou socialistickou společnost. Jednoznačným závěrem této úvahy je, že není možno zapomenout na boj našich národů proti nacismu, že tuto minulost je nutné mít stále na paměti, že je třeba nejen důstojným způsobem vzdát poctu těm, kteří v tomto boji padli, ale že je také správné připomenout budoucím generacím jeho význam a smysl.

Ukázalo se, že provizorní pietní úprava střelnice po čtvrt století prakticky dožila, i když tomuto památnému místu byla stále věnována pozornost zejména místních občanů. Proto již roku 1964, kdy byla Kobyliská střelnice zapsána do soupisu nemovitých kulturních památek, probíhala příprava k realizaci definitivní úpravy pietního území Kobyliské střelnice za účasti předních výtvarných umělců a architektů a za odborně metodického řízení orgánů památkové péče.

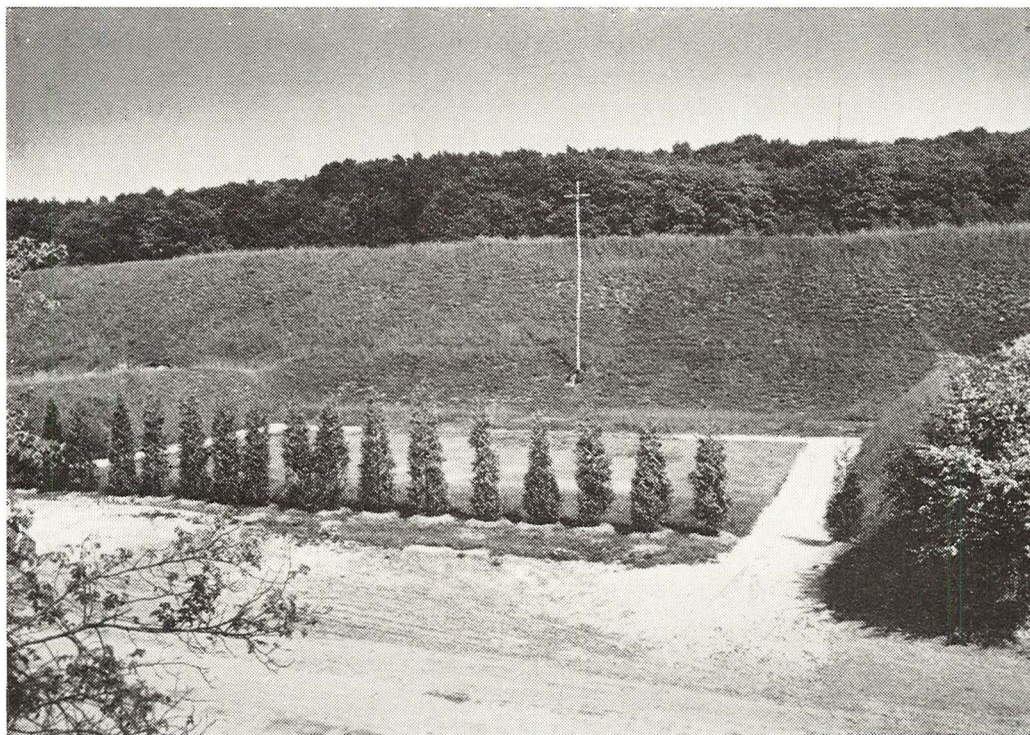
V roce 1971 byl ustaven přípravným výborem Svazu českých výtvarných umělců autorský kolektiv v tomto složení: doc. Luděk Tódl, dr. Markéta Tódllová, ing. arch. Josef Polák, ak. sochař Miloš Zet a ak. malíř Martin Sladký, který vypracoval libreto budoucích úprav. Zde byly shrnuty aspekty psychologické, urbanistické, architektonické a výtvarné s přihlédnutím k tvorbě zeleně a životního prostředí.

Na základě tohoto konceptu pak probíhala příprava po dvou liniích. Jednak zpracování projektového úkolu a souhrnného projektového řešení, na jehož základě bylo odborem výstavby ONV 8 vydáno rozhodnutí o přípustnosti stavby. Byla uzavřena hospodářská smlouva mezi dodavatelem stavebních prací n. p. Konstruktiva a investorem — Výstavbou sídlišť hlavního města Prahy.

Současně probíhala i příprava výtvarných děl. Akademický sochař Miloš Zet vytvořil ústřední výtvarné dílo, které bylo umístěno tam, kde se konaly popravy. Čtyřmetrová bronzová socha ženy symbolizuje nezlomnost odporu našich národů v boji proti fašismu. Akademický malíř Martin Sladký realizoval velikou mozaiku v místech, kde kdysi stávaly konírny a kde trávili poslední okamžiky ti, kteří měli být vzápětí zavražděni. Výtvarné dílo, které tu vzniklo, má vysokou emotivní působi-

Památník protifašistického odboje v Kobylisích — celkový pohled s plastikou ženy od M. Zeta
 Pietní území Kobyliské střelnice, úprava z roku 1971

vost podtrženou použitým přírodním materiálem, který svým zbarvením v odstínech šedi zdůrazňuje tragiku místa. V průčelí vstupu do areálu byl do betonové stěny odlit verš básníka Miroslava Floriána:

Zastav se na chvíli
krev naše vstoupila do této země
ale my znovu se vzpřímili

Areál památníku je uzavírán betonovou branou zdobenou cínovými dekorativními motivy. Při provádění úprav Kobylišké střelnice byl maximálně respektován terénní útvar, jak byl vytvořen pro potřeby původního využití. Vysoké hlinité valy porostlé travou byly jen místy upraveny, aby se vytvořil uzavřený prostor.

Jistým problémem byla otázka pohledového spojení nového sídliště, které kolem střelnice vyrostlo, s interiérem památníku. Jistě jde o dva různorodé prvky. Ale přesto se zdá, zejména až na valech bude vzrostlá zeleň, že tyto dva prvky vedle sebe mohou existovat, aniž by docházelo k rušivým vztahům. Uměřená civilnost řešení kobylišského památníku sice vyjadřuje důstojným způsobem význam místa, ale na druhé straně nepůsobí tísnivě. Příznivě je upraveno i bezprostřední okolí, zejména pak partie při Veltěžské ulici. Nová kašna vytesaná z jednoho žulového kvádru, obklopená záhony květů, tu stojí uprostřed architektonicky řešené dlažby.

Význam kobylišského památníku boje proti fašismu byl podtržen v roce 1978, kdy byl vládou České socialistické republiky vyhlášen národní kulturní památkou. Tímto slavnostním právním aktem však ještě nekončí úkoly, které souvisí s dobudováním celého areálu. Usnesením rady NVP tu bude vyhlášeno ochranné pásmo, v němž budou zajištěny optimální předpoklady dalšího kulturně politického využití této památky. V souvislosti s tím se řeší i otázka ploch, které vznikly zrušením další části střelnice. Tato partie bude proměněna v sad, který se stane součástí nového pražského sídliště.

Dnes, po několikaletém odstupu od dokončení úprav Památníku v Kobyliších, lze konstatovat, že přes nutnost překonat řadu problémů, můžeme hovořit o tom, že tato práce byla úspěšná. V rámci relativně uměřených nákladů (kolem šesti milionů korun) bylo vytvořeno dílo, které má nejen veliký význam v oblasti politické, výchovné a kulturní, ale které se také stalo integrální součástí životního prostředí nového pražského obvodu, kde žijí tisíce zejména mladých lidí, jimž bude tato památka vždy živě připomínat odkaz minulosti.

Literatura

Heřman, P.: Kobylišká střelnice, Památková péče 34/2, 1974, s. 108—112.

Šádová, E.: Stará střelnice v Kobyliších, Zpravodaj dobrovolných aktivit státní památkové péče a ochrany přírody v Praze, č. 5, 1978, s. 3—4.